

PALEOLİTİK ÇAĞ'DA ATEŞ VE YERLEŞİM BİÇİMLERİ

ATEŞİN IŞIK KAYNAĞI OLARAK KULLANIMI

Paleolitik Çağ'da ateş, doğal ışık bir yana konulacak olursa insanların tek aydınlanma aracıdır. Taşınabilir aydınlanma araçlarının varlığı, hiçbir doğal ışığın giremediği mağaraların diplerindeki boyalı resimlerin bulunuşu ile ortaya konmuştur.

Bu çağda kullanıldığı varsayılan aydınlatma araçları basit ocaklar, lambalar, meşaleler ve çeşitli aydınlatma biçimleriydi.

Bir ocak ışık kaynağı olarak kullanıldığı zaman hiçbir düzenleme gerekli değildir. Böyle durumlarda da ateş ve ocağın işlevini arkeolojik olarak anlamak olanaksızdır. Buna karşılık bazı durumlarda ocakların aydınlatma işlevi, diğer amaçlarla kullanılan ocakların işlevlerinden ayrılabilmiştir. Özellikle ocaklar barınağın aydınlatılabilmesi için çok küçük ya da yetersiz sayıda olduklarında bu durum kendini gösterebilir. Yine tamamen taşlarla kaplı oldukları ya da canlı ışık yayamayan yakacaklar kullanıldıkları zaman ayırt edilebilirler. İlk iki tipe bir örnek Lazaret mağarasında saptanmıştır. Burada 20 cm. çapında iki küçük kor yığını bir kulübeyi aydınlatmak için yeterli değildir. İkinci tip ocaklarda ise ocağı kaplayan taşlar ateşin yaydığı ışığı maskelerler. Üçüncü tipler ise kuru kemik, kömür ve hatta bazı odun türlerinin yakıldığı ocaklardır. Bunlar fazla ışık vermezler.

Aydınlatma için ocakların kullanımı diğer ışık kaynaklarının varlığını ortadan kaldırmıyor. Özellikle lambalar gibi taşınabilir aydınlatma araçları oldukça yoğun bir biçimde kullanılmıştır.

Lambalar, bitkisel sıvı yağlar ya da hayvan yağları içinde bitkisel bir fitilin yakılmasıyla oluşturulurlar. Bütün bu hareketli aydınlatma sistemleri insana ortam karşısında bir bağımsızlık olanağı vermektedir ve dolayısıyla insan evriminde önemli bir aşamadır. Birçok Üst Paleolitik barınakta bu tür lambalar bulunmuştur. Bunların tanımlanmasında 4 özellik rol oynamaktadır.

- 1- Küvet şeklinde biçim
- 2- İçte kararma
- 3- Çeperlerin kızarması
- 4- Dibin korunması

Bunlardan en az üçünün bulunması saptamaya olanak vermektedir. Şayet bu özellikle ikiyle sınırlıysa saptama zorlaşmaktadır.

Klasik çağ ya da aktüel ilkelerin kullandıkları lambalarda beliren izlerin benzerliği de lambanın tanınmasındaki bir başka delildir. Paleolitikte pişmiş toprak bulunmayışı nedeniyle lambaların taşımaları (gövdeleri) odun, kemik, hayvan kabuğu ya da taştan olabilir.

Bitkisel taşımaları kaplar

Henry de Lumley'e göre lamba taşımaları bitkisel olabilir. Ancak bunlar hiçbir arkeolojik iz bırakmadan yok olup gitmişlerdir. Odun taşımaları lambaların varlığı da son derece kuramsaldır.

Kemik taşımaları lambalar

Breuil gibi bazı araştırmacılar kemikten lambaların kullanılmış olduğunu da ileri sürerler. Fakat ne yazık ki bu konuda ne belirgin bir çizim ne de tanım vermişlerdir. Yine belirsiz bir şekilde Rusya'da özellikle Don nehri üzerindeki Kostienki Borschevo bölgesindeki barınaklardan da örnekler verilmektedir.

Hayvan kabuklarından lambalar

Bazı büyük hayvan kabukları morfolojileri ile fitilli lambalar olarak yorumlanmışlardır. J. Ferrier Fransa'daki bazı sitlerde bu lambaların varlığına değinmiştir. Özellikle yanma izi taşıyan büyük istiridye kabukları lamba olarak yorumlanmıştır.

Taş lambalar

Diğer lambaların aksine taş lambalara bütün Avrupa'da Üst Paleolitik yataklarda çok sayıda saptanmıştır. Bunlar çok çeşitli şekillerdedirler.

Bir kısmı doğal oyuklar gösteren taşlar, doğal göçmelerle aşırı derecede oyulmuş ya da şekillenmiş taşlar ya da tamamen işlenmiş taşlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bazılarında tutamak yani sap vardır. Bu saplar ileri doğru çıkmış basit çıkıntıdan, gerçek uzun bir sapa kadar değışirler. Bu sonuncu tiplerin (uzun saplı) en tipik örneklerinden biri Lascaux mağarasında saptanmıştır. Bu lambaların buluntu yerlerine göre dağılımları farklılık göstermektedir. Şöyle ki bunlara açık hava merkezlerinde hemen hemen hiç rastlanmamıştır. Çoğunlukla kaya altı sığınaklarında ve mağaralarda bulunmuşlardır. Bu durumun mantıksal iki

açıklaması olabilir: Ya sadece sanat eserlerinin yapımında aydınlatma aracı olarak kullanılıyorlardı. Ya da ağır olduklarından yer değiştirmeler sırasında taşınmıyorlardı.

Meşaleler

Yine taşınabilir aydınlatma araçları içinde bitkisel meşaleler de kullanılmış olabilir. Ancak bunların yapıları da korunmaya elverişli değildir. Buna karşın Fransa'da Niaux Mağarası'nda elverişli ortam koşullarında kalmış ve kısmen yanmış bir meşale bulunmuştur. Yine yakınlardaki duvarlarda da sanat eserleri vardır.

Bazı araştırmacılara göre aydınlatma aracı olarak meşalelerin yapımında ardıç ağacı yeğlenmiştir. Birçok bitkisel meşalenin uygun ışık vermemesine karşın ardıç canlı bir ışık verir ve dumanı ışığı engellemez. Ayrıca bu ağaç odunlar normal koşullarda hemen hemen tamamen yanmaktadır. Nitekim bu da ardıç ağaç kömürlerinin ender oluşunu açıklıyor.

Diğer aydınlatma sistemleri

Şamdan ya da mumluk olarak kullanılacak bazı aydınlatma araçlarından da söz edilmektedir. Örneğin bu şekilde yorumlanan üzeri gravürlü 2 plaket yine Ariege'deki Trois-Freres Mağarası'nda bulunmuştur.

Bazı araştırmacılar bunların meşaleleri tutturmak için kullanılmış olduklarını, bazıları ise bunların lamba ya da kandil olduğunu ileri sürerler. Ancak yorumlar ne olursa olsun hareketli aydınlatma araçları içerisinde yer almaktadırlar.

YARARLANILAN KAYNAK:

Perlés,C., (1977), Préhistoire du feu, Paris, Masson.